

УДК 329.271 (477)

ББК 63.3 (4 Укр) 63

С.В. Адамович

ІДЕЯ СОБОРНОСТІ В ІДЕОЛОГІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПАРТІЇ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано програмові засади та соборницьку діяльність Демократичної партії України. Автор обґрунтовує, що осердям політичної програми і діяльності партії було єднання країни та розбудова Української державності на демократичних засадах.

Ключові слова: демократія, соборність, Україна, державність, партія, незалежність, унітарний статус, федералізація.

Національне відродження та розпад компартійно-радянської системи в Україні в кінці 80-х–на початку 90-х рр. ХХ століття призвели до появи численних українських політичних партій. Їх діяльність сприяла наповненню української державності реальним суверенітетом і формуванню демократичного громадянського суспільства.

Дослідження ролі українських політичних партій у період становлення незалежної Української держави започатковано в працях В.Литвина, А.Білоуса, О.Бойка, О.Гараня, О.Майбороди, С.Телешуна, О.Шановської.

У другій половині 80-х рр. ХХ ст. на ґрунті демократизації та гласності виникла ціла низка неформальних об'єднань, які зробили вагомий внесок у процес національного відродження. Участь у роботі культурно-історичних та екологічних об'єднань, в першу чергу Товариства української мови ім. Т.Г.Шевченка, історико-просвітницького товариства “Меморіал” та екологічного громадського об'єднання “Зелений світ”, стала для багатьох першим кроком для активної громадської діяльності і усвідомлення себе громадянином України. Фактично ці неформальні організації створили масову соціальну базу та широке підґрунтя для виникнення потужного національно-демократичного руху [7, с.44-57].

Натомість уже в надрах широкого національно-демократичного руху— Народного руху України виникла ідея створити Демократичну партію України

(далі ДемПУ). Так, на сесії Великої ради Руху в Хусті наприкінці березня 1990 р. І.Драч і Д.Павличко заявили про намір створити нову партію [8, с.89]. Важливим кроком до формування Демократичної партії України стала публікація в кінці травня 1990 р. “Маніфесту ДемПУ”.

У Маніфесті зазначалося, що “самостійна українська держава— об’єктивна потреба і світового і внутрішнього (щодо СРСР) суспільного прогресу”. В галузі національного життя і національних стосунків зазначалося, що ДемПУ “своєю діяльністю творитиме атмосферу національної згоди, взаєморозуміння, взаємоповаги і співробітництва, захищатиме справедливі національні інтереси людей будь-якої етнічної групи” [1, арк.4].

Ініціатори утворення партії проголосили ідею унітарного державного устрою України з широкими повноваженнями суб’єктів територіального самоуправління, вважаючи недопустимим федералізацію Української держави [9, с.86].

22 вересня 1990 р. у м. Тереховля на спільному засіданні підготовчого комітету і уповноважених від областей було затверджено проект статуту Демократичної партії України, який діяв до її першого з’їзду. Учасники засідання проголосили 22 вересня датою заснування ДемПУ. Установчий з’їзд демократів відбувся у Києві 15-16 грудня 1990 р. [8, с.155].

У програмових принципах, затверджених установчим з’їздом 16 грудня 1990 р., основними керівними положеннями майбутньої політичної системи Демократична партія України визначала поряд зі свободою людини, рівністю, демократією також соборність. У зміст цього терміну демократи вкладали те, що “Українська самостійна держава становить єдину та неподільну цілісність” [1, арк. 23].

Патріотично налаштована партія в умовах загострення децентралістських настроїв в країні на початку 90-х рр. ХХ століття виступала категорично проти активізації антиукраїнських сепаратистських сил у деяких регіонах України. Так, ще 19 листопаді 1990 р. оргкомітет Демократичної партії України виступив з заявою “Про ситуацію в Україні”, в якій засудив “лояльне ставлення

імперської більшості парламенту до антиукраїнських сепаратистських ідей про так звані “Новоросію” і Донецько-Криворізьку республіку” [12, с.4]. На думку демократів, це робилося для дестабілізації політичного становища в республіці, паралізації демократичної опозиції і втримання України в складі СРСР [4, арк.1-2].

22 жовтня 1991 р. Президія Національної ради Демократичної партії України звернулася з листом до Верховної Ради України, уряду, Генерального прокурора України, у якому зазначалося, що “дії сепаратистів створюють реальну загрозу цілісності України, що може призвести до небезпечного загострення міжнаціональних стосунків і поставити Україну на грань громадянської війни” [13, с.1].

У зверненні наголошено, що час застосовувати правові санкції “до людей, які зазіхають на територіальну цілісність нашої Батьківщини”. Творцями антидержавних тенденцій у Криму, на Закарпатті і в окремих південно-східних областях стали, на думку авторів звернення, активні учасники серпневого заколоту, захисники інтересів компартійної номенклатури і російського імперського шовінізму [6, арк.23].

Одночасно від самого початку шахтарських страйків в Україні різні політичні групи надсилали представників у Донбас, щоб схилити страйкарів до політичних вимог. Українські групи також були активними. Наприклад, Українська Гельсінська спілка і Народний Рух України (НРУ) діяли тут з перших днів страйку 1991 р. [11, с.472]. У результаті їх діяльності для жителів Сходу ставала зрозумілішою ідея досягнення Україною незалежності і соборності. На підтримку страйкуючих шахтарів 13 квітня 1991 р. офіційно виступила також і Демократична партія України [4, арк.9].

Здобуття Україною незалежності створило нові можливості для діяльності українських політичних партій. Проте з 20 політичних партій, що існували в Україні на 1 січня 1992 р., лише 11 мали правовий статус. Загалом партії були нечисленними. Всього 4 політичні сили мали представництво в тодішній Верховній Раді України (Соціалістична партія України, ДемПУ,

Партія демократичного відродження України, Українська республіканська партія України (УРП)) [9, с.56].

У цих умовах політична позиція Демократичної партії України щодо національно-державного устрою України була задекларована спільно з УРП 1 липня 1992 р. під час створення постійної коаліції між названими партіями. Зокрема, націонал-демократи відстоювали “унітарний державний устрій України з широкими повноваженнями суб’єктів територіального самоврядування, неприпустимість федералізації Української держави, оскільки в сучасних умовах федеративний устрій не відповідає національним інтересам України, загрожує її територіальній цілісності” [4, арк.22].

У липні-серпні 1992 р. з ініціативи УРП та ДемПУ було утворено Конгрес національно-демократичних сил (КНДС). До нового об’єднання увійшло 16 партій та громадських організацій, і серед першочергових завдань воно ставило також забезпечення унітарності України [10, с.23].

Напередодні II з’їзду ДемПУ в 1992 р. активістами В.Лісничим, І.Бірчаком, В.Суярком був підготовлений проект Програми Демократичної партії. Головними принципами розбудови Української держави автори проекту вважали:

- 1) збереження існуючого адміністративно-територіального устрою України;
- 2) термінову демаркацію та охорону державних кордонів України з усіма суміжними країнами [5, арк.5-6].

Значну увагу питанню державного устрою було приділено в програмі ДемПУ згідно зі змінами та доповненнями II з’їзду від 13 грудня 1992 р. Зокрема, у ній захищалася територіальна цілісність і неподільність України, засуджувалася ідея федеративного устрою. Демократи вважали, що в тогочасних умовах “федералізація означала не адміністративне чи економічне самовизначення частин єдиної національної території, а політичну доктрину, суть якої—антиукраїнський сепаратизм, зазіхання на територіальну цілісність української нації” [2, арк.22].

У програмі було засуджено ідею автономії Закарпаття, яка “не має під собою історичного ґрунту, етичного або політичного, і не є виявом національної самосвідомості населення регіону. Демократи виступали проти автономних територіальних утворень національних меншин. Вони вважали, що такі утворення не мають прагматичного обґрунтування, обмежили б законні права українців на таких територіях, ускладнювали міжнаціональні стосунки, гальмували процес політичної консолідації населення України” [2, арк.22].

Програма ДемПУ визначала, що суб’єктом національно-політичного самовизначення Криму є лише кримськотатарський народ, для якого Крим—єдина історична територія населення. Саме тому, стверджувалося в програмі, кримська автономія, що постала як утворення російської національної меншості на території України, позбавлена легітимності. Одночасно демократи вважали, що ефективне самоврядування територій (область, район) і населених пунктів неможливе без чіткого розмежування повноважень його органів по вертикалі [2, арк.22].

Демократи передбачали реформу рад, усієї системи державного та адміністративного управління, передусім —чітке розмежування повноважень між законодавчою і виконавчими владами, тобто між радами різних рівнів. Партія виступила також за прямі вибори перших керівників областей, міст, районів, селищ і сіл. Але як тимчасовий захід з метою зміцнення виконавчої влади і дисципліни на перехідний період демократи підтримували запровадження представництва Президента України при органах державної влади на місцях [3, арк.7].

На II з’їзді ДемПУ 13 грудня 1992 р. було прийнято звернення, яке спрямовувалося проти антидержавної, антиукраїнської діяльності шовіністичних, сепаратистських організацій Криму. Партія виступала також за покращення становища української громади півострова [5, арк.42]. З’їзд також підготував рішення “Про проект Конституції України та органи виконавчої влади”. У ньому партія виступила за сильну і субординативно підпорядковану владу і вважала, що має місце небезпечна для держави слабкість виконавчої

влади, в тому числі порушена субординація та підпорядкування нижчих виконавчих органів і рад вищим [5, арк.45].

ДемПУ активно висловлювало свою позицію і щодо протистояння України і Росії навколо Чорноморського флоту та приналежності Криму. Так, в заяві партії після Ялтинської угоди від 2 серпня 1992 р. щодо Чорноморського флоту зазначалося, що в подальшому для України “прийнятний лише один шлях: повне і безумовне звільнення нашої території від іноземних військ і баз”. Окремою заявою Демократична партія України відреагувала на рішення Верховної Ради Російської Федерації про визнання м. Севастополя власністю Росії. Зокрема, партія звернулася в ООН і НБСЄ та до міжнародної громадськості з вимогою засудити необґрунтовані претензії Верховної Ради Російської Федерації на особливу роль Росії в світі, а особливо в межах колишнього СРСР [4, арк.25].

На парламентських виборах 1994 р. ДемПУ висловилося за розширення повноважень місцевого самоврядування [6, арк.86]. У своїй передвиборчій платформі у 1994 р. партія виступила за місцеве самоврядування із створенням нечисленних і ефективних органів самоуправління. Одночасно демократи виступали за вибори голів органів місцевого самоврядування (області, міста, району, селища, села) безпосередньо населенням відповідно області, міста, району, селища, села [3, арк.56].

У період 1994-1997 рр. партія працювала в режимі просвітницької діяльності та в напрямку “досягнення політичної узгодженості та єдності” в Україні в географічній площині Схід-Захід.

На парламентських виборах 1998 р. в партії перемогла “прагматична” політика, наслідком якої стало зближення з олігархічними групами і створення Блоку демократичних партій “НЕП” (Народовладдя, Економіка, Порядок). Проте під час виборів блок отримав лише 1,2% голосів виборців.

У новій програмі, ухваленій X черговим з’їздом ДемПУ 15 грудня 2000 р., фактично було повторено традиційні погляди партії на державний устрій України. Зокрема, в програмі було зазначено, що ДемПУ вбачає Україну

унітарною державою з єдиною державною мовою—українською і забезпеченістю вільного розвитку мов усіх національних меншин та етнічних груп, що мешкають на території України. ДемПУ знову зазначала, що в “умовах сьогоденної дійсності проти федеративного устрою України”, оскільки суть федералізації—антиукраїнський сепаратизм, зазіхання на територіальну цілісність української нації [14].

У галузі національної політики демократи виступали за свободу етнічного самовираження й волевиявлення, за вільний розвиток їхніх культур, а водночас пропаганда ідей самовизначення національних меншин шляхом розмежування території України чи приниження і зневаги української нації кваліфікувалися партією як антидержавна. Окремо було зазначено, що ДемПУ сприяє національному відродженню і розвитку кримськотатарського народу, допомагає йому повернутися на Батьківщину [14].

На парламентських виборах 2002, 2006 рр. ДемПУ без особливих успіхів блокувалася відповідно з Демократичним союзом, виборчим блоком народно-демократичних партій НДП, а в 2007 р. фактично розкололася в своїй підтримці блоку НДП і виборчого блоку “Наша Україна—Народна самооборона” [14].

Отже, Демократична партія України в умовах становлення незалежності України, прагнучи побудувати демократичну та суверенну державу, підтримувала унітарний статус України. Демократи враховували загрозу процесів федералізації для цілісності ще не сформованої країни. Водночас партійні структури ДемПУ своєю практичною діяльністю активно сприяли втіленню в життя ідеї соборної України. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні ролі українських політичних партій у процесі єднання країни і формування політичної нації через комплексний аналіз їх програмових засад і діяльності.

1. Центральний державний архів громадських організацій України (далі—ЦДАГО України), ф.272, оп. 1, спр.1.
2. ЦДАГО України, ф.272, оп.1, спр.2.
3. ЦДАГО України, ф.272, оп. 1, спр.3.

4. ЦДАГО України, ф.272, оп.1, спр. 8.
5. ЦДАГО України, ф.272, оп. 1, спр.11.
6. ЦДАГО України, ф.272, оп. 1, спр.41.
7. Бойко О. Предтеча Руху: неформальні організації як фактор громадсько-політичного життя України у період перебудови // Людина і політика.— 2001.—№1.—С.44-57.
8. Гарань О.В. Убити дракона (З історії руху та нових партій України).—К.: Либідь, 1993.—200 с.
9. Гдичинський Б.П. Державний устрій України: політико-історичний аспект.—Чернівці: Рута, 2007.—167 с.
10. Ейсмонт В. Українська республіканська партія 1990-1994. Дати, події, факти.—К.: Укр. республіканська партія, 1994.—40 с.
11. Куромая Гіроакі. Свобода і терор у Донбасі: Українсько-російське пограниччя, 1870-1990-і роки. — К.: В-во Соломії Павличко “Основи”, 2002. — 510 с.
12. Про ситуацію в Україні. Заява оргкомітету Демократичної партії України // Галичина. — 1990. — 25 листопада. — С.4.
13. Сепаратисти погрожують Україні // Молода Галичина. — 1991. — 10 жовтня. — С.1.
14. <http://www.dempru.org>. Сайт відвідано 4.06.08 р.

Adamovych S. The idea of conciliarism in the ideology and activity of the Democratic Party of Ukraine. It has been analysed in the article the programme principles and synodal activity of the Democratic Party of Ukraine. The author grounds that the centre of the **political** programme and activity of the party was the uniting of the country and **building up of** the Ukrainian state on the democratic basis.

Key words: democracy, conciliarism, Ukraine, state, party, independence, unitary status, federalization.